

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 19 (2008)

Επιχειρηματική ηθική

Ψηφίζοντας την άκρα Δεξιά: η εκλογική επιλογή του ΛΑ.Ο.Σ.

Βασιλική Γεωργιάδου

doi: [10.12681/sas.669](https://doi.org/10.12681/sas.669)

Copyright © 2015, Βασιλική Γεωργιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργιάδου Β. (2015). Ψηφίζοντας την άκρα Δεξιά: η εκλογική επιλογή του ΛΑ.Ο.Σ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 19, 243–256. <https://doi.org/10.12681/sas.669>

Ψηφίζοντας την άκρα Δεξιά. Η εκλογική επιλογή του ΛΑ.Ο.Σ.

Βασιλική Γεωργιάδου*

Η άκρα Δεξιά της ιστορίας και της συγκυρίας: από την Εθνική Παράταξη στο ΛΑ.Ο.Σ.

Χρειάστηκαν ακριβώς τριάντα χρόνια προκειμένου ένα κόμμα του ακραίου δεξιού κομματικού πόλου να ξανακάνει την εμφάνισή του στην κοινοβουλευτική σκηνή της χώρας στη Μεταπολίτευση. Μετά το 6,8% που είχε συγκεντρώσει η Εθνική Παράταξη στις βουλευτικές εκλογές του 1977, εκπροσωπούμενη στα κοινοβουλευτικά έδρανα με πέντε αντιπροσώπους, κανένα άλλο κόμμα της άκρας Δεξιάς δεν εισήλθε στην ελληνική βουλή μέχρι τη σύνθεση του σώματος που προέκυψε από την αναμέτρηση της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 2007. Σε αυτήν την τελευταία βουλευτική αναμέτρηση ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός (ΛΑ.Ο.Σ.) συγκέντρωσε το 3,8% των ψήφων του εκλογικού σώματος και εκπροσωπείται με δέκα βουλευτές στο ελληνικό κοινοβούλιο.

Στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το 1977, το Κόμμα των Προοδευτικών και η Εθνική Πολιτική Ένωση εξέλεξαν μόλις από έναν βουλευτή στις εκλογές για το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο του 1981 και 1984 αντιστοίχως, συνολικά δε εξεταζόμενη η εκλογική δύναμη των κομμάτων του ακροδεξιού χώρου της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου εμφανίζεται πτωτική τόσο σε επίπεδο εθνικών όσο και σε επίπεδο ευρωπαϊκών εκλογών (Πίνακας 1). Τα κομματικά μορφώματα της άκρας Δεξιάς φυλλορροούν μετά το 1981, όταν βουλευτές και στελέχη της Εθνικής Παράταξης ενσωματώνονται στη Νέα Δημοκρατία. Συγχρόνως αποουσιαστικοποιούνται οι λόγοι που συγκρότησαν μεταπολιτευτικά τον ακροδεξιό κομματικό πόλο –η οριστική επίλυση του πολιτειακού και η εμπέδωση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας περιόρισαν ασφικτικά τον χώρο των φιλοβασιλικών και φιλοχουντικών δυνάμεων από τον οποίο αντλούσαν στήριξη τα ακροδεξιά μορφώματα της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου.

---

* Επίκουρη Καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, vgeorg@paiteion.gr

Πίνακας 1
Τα κόμματα της άκρας δεξιάς και η εκλογική δύναμή τους στο ελληνικό
και το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, 1974-1989 (αποτελέσματα σε %)

Κόμματα	Βουλευτικές Εκλογές*					Ευρωεκλογές*		
	1974	1977	1981	1985	1989 I**	1981	1984	1989
Ε.Δ.Ε. ¹	1,08	-	-	-	-	-	-	-
Ε.Π. ²	-	6,82 (5)	-	-	-	-	-	-
Κ.τ.Π. ³	-	-	1,69	-	-	1,96 (1)	-	-
Ε.Π.ΕΝ. ⁴	-	-	-	0,60	0,30	-	2,29 (1)	1,16

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών Σχόλια: ¹: Εθνική Δημοκρατική Ένωση. ²: Εθνική Παράταξη. ³: Κόμμα των Προοδευτικών. ⁴: Εθνική Πολιτική Ένωση. *: εντός παρενθέσεως σημειώνεται ο αριθμός των βουλευτών που εξέλεξε κάποιο κόμμα στο εθνικό ή το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο. **: πρόκειται για τις εκλογές της 18^{ης} Ιουνίου 1989. Στις ακόλουθες, της 5^{ης} Νοεμβρίου 1989, η Ε.Π.ΕΝ. δεν συμμετείχε.

Η νεότερη εκδοχή της ελληνικής άκρας Δεξιάς, η εμφάνιση της οποίας συμπίπτει χρονικά με τις ιδεολογικές και γεωπολιτικές ανακατατάξεις που προκάλεσε η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, δεν αναδεικνύεται από τη μήτρα της φιλοβασιλικής και φιλοχουντικής Δεξιάς· αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι απουσιάζουν οι εκλεκτικές συγγένειες και οι παράλληλες διαδρομές μεταξύ της άκρας Δεξιάς της πρώτης και εκείνης της ύστερης μεταπολιτευτικής περιόδου. Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός αποτελεί τον κυριότερο κομματικό εκπρόσωπο της άκρας Δεξιάς στην ύστερη μεταπολίτευση. Ιδρύθηκε λίγο μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2000 από τον βουλευτή (τότε) της Νέας Δημοκρατίας Γιώργο Καρατζαφέρη ο οποίος με τον τρόπο αυτό εξέφρασε την αντίθεσή του στον κεντροδεξιό προσανατολισμό και την ιδεολογική στροφή της Νέας Δημοκρατίας στον λεγόμενο μεσαίο χώρο. Παρότι ο ΛΑ.Ο.Σ. αναδεικνύεται απευθείας από την κομματική μήτρα της Νέας Δημοκρατίας, δημιουργεί διαύλους επικοινωνίας με πρόσωπα και μορφώματα της φιλοχουντικής και εξτρεμιστικής Δεξιάς. Παραδειγματικά αναφέρουμε ότι στις δημοτικές/νομαρχιακές εκλογές του 2002, που ήταν η πρώτη εκλογική αναμέτρηση στην οποία μετείχε ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός, το νεοϊδρυθέν κόμμα συνεργάστηκε με την Ελληνική Πρώτη Γραμμή του Κ. Πλεύρη. Επίσης, στον ΛΑ.Ο.Σ. ενσωματώθηκε τον Οκτώβριο του 2005 το στελεχικό δυναμικό του αντιμεταναστευτικού, εθνικο-σοβινιστικού και φιλολεπενικού Ελληνικού Μετώπου, ο επικεφαλής του οποίου, Μ. Βορίδης, είχε διατελέσει πρόεδρος της νεολαίας της Ε.Π.ΕΝ. προτού γίνει σήμερα βουλευτής του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού.

Αποτελεί ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός ένα ακροδεξιό κόμμα; Ο αρχηγός και στελέχη του αρνούνται την ταυτοποίησή του ως ακροδεξιού κόμματος, μετακυλίοντας μια τέτοια ταυτότητα σε πρόσωπα και μορφώματα με τα οποία, ωστόσο, ο ΛΑ.Ο.Σ. συνεργάζεται εκλογικά και κομματικά. Ενώ, λοιπόν, από το 2000 ο Γ. Καρατζαφέρης απειλούσε με μηνύσεις εναντίον εκείνων που αποδίδουν στο κόμμα του τον χαρακτηρισμό του ακροδεξιού, προέτρεπε όσους 'θέλουν να βρουν (την) ακροδεξιά να ψάξουν στο 0,8% του κ. Βορίδη' που 'είναι στην ομάδα του Λεπέν'.¹ Βέβαια, η άρνηση ταυτότητας δεν απαλλάσσει τον φορέα της από τη συγκεκριμένη ταυτότητα· με άλλα λόγια, ο αυτοπροσδιορισμός δεν περιορίζει τον ετεροπροσδιορισμό, αν και η αναγνώριση ή η άρνηση ταυτότητας αποτελεί στοιχείο προς αξιολόγηση στη διαδικασία ανάλυσης ταυτότητας από έναν εξωτερικό παρατηρητή.

Πάντως, στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ., η απόδοση σε αυτό της ταυτότητας του ακροδεξιού κόμματος δεν συνάγεται με κύριο και αποκλειστικό κριτήριο τις επαφές του κόμματος με πρόσωπα και ομάδες του ακροδεξιού χώρου. 'Είναι μεγάλος ο πειρασμός να συγκρίνουμε το παρόν με το παρελθόν', παρατηρεί ο Milza (2004: 12) αναλύοντας την άκρα Δεξιά στη μεταπολεμική Ευρώπη· ωστόσο, '...δεν πρέπει να κάνουμε λάθος σχετικά με την ιστορική περίοδο που διαυόουμε', συμπληρώνει εύστοχα ο γαλλο-ιταλικής καταγωγής ιστορικός (ό.π.: 18), ο οποίος αναδεικνύει με μεθοδικότητα τις ιδεολογικού τύπου εκλεκτικές συγγένειες της μεταπολεμικής άκρας Δεξιάς και της εξτρεμιστικής Δεξιάς. Όσο μεγάλος κι αν είναι ο πειρασμός να συγκρίνουμε τα κόμματα στα δεξιά της Νέας Δημοκρατίας σήμερα με εκείνα που επίσης βρέθηκαν στα δεξιά της τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας, οι ιδεολογικο-πολιτικές διαφορές των μορφωμάτων του ακραίου δεξιού κομματικού πόλου δεν αίρονται με τη διαπίστωση της ύπαρξης διαύλων επικοινωνίας στο επίπεδο των δρώντων του συγκεκριμένου πόλου. Με άλλα λόγια, ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός δεν είναι ένα ακροδεξιό κόμμα επειδή (και μόνο) έχει ενσωματώσει στους κόλπους του στελεχικό δυναμικό από τον χώρο της φιλοβασιλικής και φιλοχουντικής Δεξιάς, πολλών μάλλον που δεν λειτουργεί συστηματικά ως καταφύγιο και κύριος συλλέκτης αυτών των καταλοίπων, όπως π.χ. συνέβη στην περίπτωση του MSI στην Ιταλία, εν μέρει και σε εκείνη του FPÖ στην Αυστρία. Η τοποθέτηση ενός κόμματος στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς συναρτάται με τις ιδεολογικο-πολιτικές θέσεις του αλλά και με την εικόνα που εμφανίζεται στεκόμενο μπροστά στον καθρέφτη της εκλογικής πραγματικότητας και ενώπιον του εκλογικού σώματος. Επομένως, το ποια είναι η άκρα Δεξιά συνάγεται ευθέως από το τι αυτή υποστηρίζει αλλά και από το ποιοι είναι εκείνοι που την ψηφίζουν και ποια είναι τα κίνητρα μιας τέτοιας εκλογικής επιλογής.

Στα παρακάτω επιχειρούμε *κατά πρώτον* να αναδείξουμε το ιδεολογικο-πολιτικό προφίλ του ΛΑ.Ο.Σ. και *κατά δεύτερον* να αναλύσουμε το προφίλ των ψηφοφόρων του. Όσον αφορά το προφίλ του κόμματος, βαρύτητα δίνουμε στις

διακηρυκτικές αρχές και θέσεις του· όσον αφορά το προφίλ των ψηφοφόρων του αντλούμε τα εμπειρικά δεδομένα από τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών του 2004 και του 2007, στις οποίες ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός έλαβε μέρος. Αναλύοντας τις διακηρυκτικές αρχές και θέσεις του διερευνούμε αν στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ. έχουμε να κάνουμε με έναν τύπο κόμματος που ανταποκρίνεται στα μορφολογικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής άκρας Δεξιάς. Εξετάζοντας εκλογικό υλικό από τις δύο τελευταίες αναμετρήσεις σε επίπεδο εθνικών εκλογών στόχος μας είναι να καταδείξουμε τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιλογής του ΛΑ.Ο.Σ εκ μέρους των ψηφοφόρων. Στην περίπτωση μιας τέτοιας επιλογής έχουμε άραγε να κάνουμε με μια *ψήφο κοινωνικο-οικονομικής αδυναμίας* ή με μια *ψήφο διαμαρτυρίας*;

Παρά τα περί του αντιθέτου συχνά λεγόμενα, η ψήφος στα κόμματα της άκρας Δεξιάς δεν σηματοδοτεί μια εκλογική επιλογή που γίνεται εξαιτίας κυρίως της κοινωνικο-οικονομικής αδυναμίας των εκλογέων. Τα κόμματα της άκρας Δεξιάς διακρίνονται από πολυσυλλεκτικότητα και αυτοί που τα ψηφίζουν δεν προέρχονται μόνο από τα χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα αλλά μεταξύ των ψηφοφόρων τους διακρίνεται ένα αριθμητικά σημαντικό κομμάτι με προέλευση από τα μεσαία κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. 'Μπλε κολάρα' αλλά και 'λευκά κολάρα', εργαζόμενοι με σχέσεις εξαρτημένης εργασίας στον ιδιωτικό τομέα απασχόλησης αλλά και ελεύθεροι επαγγελματίες και αυτοαπασχολούμενοι ανευρίσκονται μεταξύ των ψηφοφόρων της άκρας Δεξιάς, διαψευδώντας τον ισχυρισμό ότι, κατά πλειοψηφία, παρίες και ανήμποροι τη στηρίζουν εκλογικά. *Η ευρωπαϊκή εμπειρία επιβεβαιώνει ότι, περισσότερο από μια ψήφο κοινωνικο-οικονομικής αδυναμίας, στην περίπτωση της εκλογικής επιλογής κομμάτων του ακραίου δεξιού κομματικού πόλου έχουμε να κάνουμε με μια ψήφο πολιτικής και κομματικής διαμαρτυρίας*: η δυσθυμία των πολιτών με τα κόμματα και την πολιτική ελίτ και η δυσαρέσκεία τους με το σύστημα και τα αποτελέσματα της διακυβέρνησης είναι που στρέφει εκλογείς με διαφορετικά κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά στην εκλογική επιλογή της άκρας Δεξιάς. *Η ευρωπαϊκή εμπειρία επιβεβαιώνει, επίσης, ότι συν τω χρόνω η ακροδεξιά ψήφος μετατρέπεται σε μια 'πολιτική ψήφο' [policy voting]: οι εκλογείς ψηφίζουν τα κόμματα της άκρας Δεξιάς επειδή αναγνωρίζουν την αρμοδιότητά τους σε συγκεκριμένα διακυβεύματα ('μετανάστευση', 'ασφάλεια'/ 'νόμος και τάξη') και εμπιστεύονται την ικανότητά τους να τα διαχειριστούν αποτελεσματικότερα από άλλα κόμματα. Μάλιστα, όσο σημαντικότερα γίνονται τέτοια διακυβεύματα στο εκλογικό σώμα τόσο πιο πολιτική γίνεται η ψήφος στην άκρα Δεξιά.²*

Στην περίπτωση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού, από το σύντομο του πολιτικού βίου του, δεν διακρίνεται η ύπαρξη μιας 'πολιτικής ψήφου', μάλιστα απουσιάζει εντέχνως μια συστηματική προσπάθεια δέσμευσής του σε συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις. *Κυρίως από πολιτική διαμαρτυρία ψηφίστηκε ο ΛΑ.Ο.Σ.*

στις εκλογές της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 2007 και στα παρακάτω θα παρακολουθήσουμε τα στοιχεία που αναδεικνύουν τα κίνητρα μιας τέτοιας επιλογής.

Το ιδεολογικο-πολιτικό προφίλ του ΛΑ.Ο.Σ

Λαμβάνοντας υπόψη τη 'Διακήρυξη αρχών και θέσεων του Κόμματος',³ ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός προβάλλει ως ένα μόρφωμα *εθνικιστικό*, που πρεσβεύει έναν σαφή *αλυτρωτισμό* –'σήμερα διευρύνονται τα περιθώρια για διεκδικήσεις και ανέλιξη του Ελληνισμού', ή Ιωνία, η Κωνσταντινούπολη ακόμη και η Τραπεζούντα και ο Πόντος να επαναεποικιστούν από εκείνους που για μια χιλιετία έζησαν εκεί', αναφέρεται στη Διακήρυξη του κόμματος. Επίσης, ο ΛΑ.Ο.Σ. υπερασπίζεται έναν πομπώδη *σοβινισμό*, όπως συνάγεται π.χ. από τη διατύπωση της Διακήρυξης, ότι 'σε μια περίοδο έλλειψης ιδεολογιών η φιλοσοφική, πολιτισμική αλλά ακόμη και η γεωπολιτική και οικονομική κοσμοθεωρία του Ελληνισμού αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον'. Επιπλέον, εμφανίζεται ως κόμμα *αντιαμερικανικό* και *αντιευρωπαϊκό*, που στρέφεται εναντίον του 'δόγματος' 'ανήκοιεν εις την Δύσιν', καθώς με την υιοθέτησή του 'είμαστε πειθαναγκασμένοι να δεχόμαστε άνευ αντιστάσεως τις ντιρεκτίβες της Ουάσιγκτον και των Βρυξελλών, έστω και όταν αυτές αντιστρατεύονται και υπονομεύουν τα εθνικά μας συμφέροντα'.

Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός εκφράζει μια *ισοπεδωτική απαξίωση των θεμελίων της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας*: διαπιστώνεται 'έλλειμμα αδεσμεύτου ηγεσίας πρωτοφανές στην ιστορία', τα δε κόμματα καταγγέλλονται για 'νεποτισμό' και ταυτίζονται με 'διαφθορά' και 'διαπλοκή'. Παράλληλα, με τη *χρήση ενός αντικοινοβουλευτικού και αντιδημοκρατικού λεκτικού*, προτείνεται ο περιορισμός της εκτελεστικής εξουσίας μέσω της σύστασης ενός 'Συμβουλίου του Ελληνισμού', *απαρτιζόμενου από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας έως τον αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων και τον προκαθήμενο της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, από τις αποφάσεις του οποίου 'δεν θα αφίστανται οι κατά καιρούς ασκούντες την πολιτική εξουσία'. Στη Διακήρυξη εξαγγέλλεται, επίσης, η 'αποκατάσταση' της λαϊκής κυριαρχίας μέσω της εφαρμογής του θεσμού των δημοψηφισμάτων. Ο θεσμός αυτός εκθειάζεται, αν και συγχρόνως καταγγέλλεται η *περιστολή των προεδρικών εξουσιών που επήλθε με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1985*, αποδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο ότι το μείγμα της πολιτικής διακυβέρνησης του ΛΑ.Ο.Σ. είναι *δημοψηφισματικών διαδικασιών αλλά αποφασισκοκρατικού και καισαριστικού περιεχομένου*, με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας 'εκεί που η δυσαρμονία λαϊκού αισθήματος και κυβερνήσεως είναι δεδομένη, να παρεμβαίνει', όπως προτείνεται στη Διακήρυξη.

Στην περίπτωση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού έχουμε να κάνουμε με ένα *αντιμεταναστευτικό* κόμμα, που οραματίζεται 'μία Ελλάδα για τους Έλληνες και όχι για τους λαθρομετανάστες'. Οι τελευταίοι θεωρούνται 'υπόστρωμα ε-

γκληματικότητα', γι' αυτό ο ΛΑ.Ο.Σ. θα μεριμνήσει 'αυτοί οι άνθρωποι να γυρίσουν στις πατρίδες τους και να προσπαθήσουν να ευημερήσουν στον τόπο που γεννήθηκαν'. Για την Ελλάδα θα προσπαθήσουμε με τους Έλληνες', αναφέρεται στη Διακήρυξη αρχών και θέσεων του κόμματος: στους Έλληνες προσφέρεται κοινωνική πρόνοια και ασφάλεια στο πλαίσιο μιας *εθνικο-σοβινιστικής* αντίληψης του κοινωνικού κράτους. Αν τα αγαθά της κράτους πρόνοιας προσφέρονται με εθνικο-πολιτισμικά κριτήρια, στα αγαθά της παιδείας δεν υπάρχει μια ρήτρα αποκλεισμού στο ποιοι μπορούν να τα κάνουν κτήμα τους, αλλά μια αυστηρή προϋπόθεση που αφορά το περιεχόμενό τους. 'Η Παιδεία είναι ελληνοκεντρική και αποσκοπεί να διαμορφώσει ένα πρότυπο σεμνού και ενάρετου ανθρώπου εις τα πρότυπα της διδασκαλίας του Ιησού Χριστού', αναφέρεται χαρακτηριστικά όχι μόνο αποκλείοντας οποιαδήποτε εκδοχή πολιτισμικού πλουραλισμού αλλά δημιουργώντας συνθήκες *ορθόδοξου θρησκευτικού φονταμενταλισμού* σ' έναν κοινό αγώνα του έθνους και της εκκλησίας *εναντίον της παγκοσμιοποίησης*.

Με βάση τη Διακήρυξη αρχών και θέσεων του κόμματος, ο ΛΑ.Ο.Σ. διαθέτει τα κεντρικά χαρακτηριστικά των κομμάτων της ευρωπαϊκής άκρας Δεξιάς.⁴ Διακρίνεται από *διπροσωπία* απέναντι στο δημοκρατικό καθεστώς: ασπάζεται μια αντίληψη *διαφορικής ισότητας* αρνούμενος την οικουμενική ιδέα περί ατομικών δικαιωμάτων· διαθέτει τα γνωρίσματα ενός *κόμματος αντι-κόμματος* (Mudde 1996) που θεωρεί όλα τα υπόλοιπα ένα είδος καρτέλ και τον εαυτό του αυθεντικό εκφραστή της θέλησης του (ελληνικού) λαού. Αυτός συνιστά μια φαντασιακή κοινότητα κατασκευασμένη από τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό στα μέτρα του (βλ. Taggart 2000: 95-8), εξού και το ακρωνύμιο του κόμματος 'ΛΑ.Ο.Σ.' για να διαλαλεί κατ' αυτόν τον πολιτικώς άτεχνο τρόπο την ύπαρξη ενός είδους *copy right* του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού στην έκφραση της θέλησης του 'Λαού'. Είναι ένα αντιμεταναστευτικό κόμμα που καλλιεργεί τις προκαταλήψεις εναντίον των 'Ξένων' και αρνείται τον πολιτισμικό πλουραλισμό. Η αποδοχή του κοινωνικά και πολιτισμικά Άλλου, όταν συμβαίνει, είναι μόνον συγκαταβατική και λαμβάνει χώρα με τρόπο που παραπέμπει σε αξιολογικές ιεραρχήσεις μεταξύ του Εμείς και οι Άλλοι (Γεωργιάδου 2008).

Τα κόμματα της άκρας Δεξιάς θεωρούνται κόμματα λαϊκιστικά (Παπαδόπουλος 2004) και ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός χρησιμοποιεί τη *λαϊκιστική ρητορεία* και καταφεύγει στη *λαϊκιστική ιδεολογία* προκειμένου να αποτελέσει τον *συλλέκτη της πολιτικο-κομματικής διαμαρτυρίας* των ψηφοφόρων: κυρίως των παραδοσιακών δεξιών ψηφοφόρων της Νέας Δημοκρατίας αλλά και των δυσαρτημένων ψηφοφόρων του λαϊκο-πατριωτικού ΠΑ.ΣΟ.Κ. Για να προσελκύσει τους πρώτους (παραδοσιακούς δεξιούς ψηφοφόρους) χρησιμοποιεί εθνικοθρησκευτικά σχήματα –εξού και οι συνεχείς αναφορές στην ορθοδοξία και την ορθόδοξη εκκλησία παραβλέποντας, ωστόσο, ότι δεν είναι πρωτίστως το θρησκευτικό δόγμα και η εκκλησία που οδηγούν τους παραδοσιακά συντηρητικούς

ψηφοφόρους στη Νέα Δημοκρατία αλλά οι σχέσεις μαζί της έχουν μια ευρύτερη και στερεότερη βάση θεμελίωσης από τη θρησκευτική πίστη και τους δεσμούς με την εκκλησία. Για να προσελκύσει τους δεύτερους (δυσασετημένους ψηφοφόρους του λαϊκο-πατριωτικού ΠΑ.ΣΟ.Κ.) χρησιμοποιεί εθνικο-σοβιμιστικά σχήματα –εξού και οι καταγγελίες εναντίον των ΗΠΑ, της παγκοσμιοποίησης και του χρηματιστηριακού κεφαλαίου, καθώς και η χρήση λεκτικών σχημάτων που παραπέμπουν μιμητικά στον λόγο του ΠΑ.ΣΟ.Κ. επί Ανδρέα Παπανδρέου: 'Μια Ελλάδα για τους Έλληνες', 'όχι... στους εντολοδόχους ξένων συμφερόντων ή συμφερόντων της εγχώριας οικονομικής ολιγαρχίας', 'ασυμβίβαστος θα είναι ο ρόλος του νέου κινήματος' κ.λπ., διαβάζει κανείς στη Διακήρυξη του ΛΑ.Ο.Σ.

Βάσει των ιδεολογικο-πολιτικών αρχών του το κόμμα αυτό είναι ένα κόμμα του ακροδεξιού κομματικού πόλου, παρότι το ίδιο επιχειρεί να καμουφλάρει την ιδεολογικο-πολιτική του ταυτότητα. Καθώς το εκλογικό σώμα στο οποίο στοχεύει ανήκει κατά μεγάλο μέρος στη Νέα Δημοκρατία (το 40% της δύναμής του το 2007 προήλθε από μεταστρεφόμενους εκλογείς του κυβερνώντος κόμματος), ο ΛΑ.Ο.Σ. επιδιώκει να διατηρήσει την ταυτότητα ενός κόμματος που δεν διεκδικεί ευθέως τους εκλογείς που διαθέτουν μια ακραία δεξιά ιδεολογική τοποθέτηση αλλά τους παραδοσιακούς εκείνους δεξιούς ψηφοφόρους που εγκαταλείπει η Νέα Δημοκρατία μετακινούμενη στο ιδεολογικο-πολιτικό κέντρο. Είναι γεγονός ότι μεταξύ εκείνων που διαθέτουν ταυτότητα δεξιού ψηφοφόρου ο ΛΑ.Ο.Σ. έχει ιδιαίτερα καλές εκλογικές προσβάσεις και σ' αυτούς το ποσοστό του υπερβαίνει τη μέση εκλογική δύναμή του (5% έναντι 3,8%). Ακόμη υψηλότερη είναι, ωστόσο, η δύναμή του σε όσους αρνούνται να αυτοτοποθετηθούν στην κλίμακα Αριστεράς-Δεξιάς (7% έναντι 3,8%), αποδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο ότι η τακτική της θολής ιδεολογικο-πολιτικής ταυτότητας και του καμουφλάζ αποδίδει καρπούς και βοηθά στην τόνωση της πολυσυλλεκτικότητας ενός ακροδεξιού κόμματος, το 40% των ψηφοφόρων του οποίου προήλθε μεν από ψηφοφόρους της Νέας Δημοκρατίας αλλά και το 11% από ψηφοφόρους του ΠΑ.ΣΟ.Κ. (τα στοιχεία από το exit poll της εταιρείας Public Issue/VPRC, 2007).

Το προφίλ των ψηφοφόρων του ΛΑ.Ο.Σ.: ποιοι το ψηφίζουν και γιατί

Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός εμφανίστηκε στην πολιτική σκηνή μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2000 και έκανε καταγραφή των εκλογικών δυναμικών του ανά την επικράτεια στις βουλευτικές εκλογές του 2004 συγκεντρώνοντας το 2,2% των ψήφων. Καθώς δεν συμπλήρωσε το απαιτούμενο εκλογικό όριο του 3% απέτυχε να εκπροσωπηθεί στη βουλή, κατόρθωσε όμως να αποκτήσει εκλογική ορατότητα σε ορισμένες εκλογικές περιφέρειες (σε 9 από τις 56 το ποσοστό του κινήθηκε άνω του εκλογικού ορίου). Η ορατότητά του διευρύνθηκε μετά τις εκλογές για το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο το 2004, στις οποίες ο ΛΑ.Ο.Σ. ψηφίστηκε από το 4,1% των ψηφοφόρων, γεγονός που του επέτρεψε να

εκπροσωπηθεί με έναν βουλευτή –τον αρχηγό του– στην ευρωβουλή. Το 4,1% των ευρωεκλογών του 2004 ήταν σχεδόν διπλάσιο από το ποσοστό που είχε συγκεντρώσει λίγους μήνες πριν στις βουλευτικές εκλογές και, όπως εν συνεχεία αποδείχθηκε, δεν ήταν ένα εκλογικό σκορ χωρίς συνέχεια. Στις εθνικές εκλογές της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 2007, τρία και πλέον χρόνια μετά τις ευρωπαϊκές εκλογές, ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός σχεδόν ισοφάρισε το ποσοστό που είχε συγκεντρώσει σε εκλογές ‘δευτέρης τάξης’ με εκείνο που κατέγραψε στις εκλογές ‘πρώτης τάξης’.

Πίνακας 2
Εκλογική δύναμη του ΛΑ.Ο.Σ. στην επικράτεια (αποτελέσματα σε %)

Εκλογική αναμέτρηση	ΛΑ.Ο.Σ. ¹
2004 Β	2,2
2004 Ε	4,1 (1)
2007 Β	3,8 (10)

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών. Σχόλια: Β: Βουλευτικές εκλογές. Ε: Εκλογές για το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο. ¹: Εντός παρενθέσεως οι βουλευτές που εξέλεξε το κόμμα στα αντίστοιχα αντιπροσωπευτικά σώματα.

Επιπλέον, συγκριτικά με τις εθνικές εκλογές του 2004, ο ΛΑ.Ο.Σ. σημείωσε το 2007 αύξηση των δυνάμεών του και στις 56 εκλογικές περιφέρειες της χώρας, στις 29 από τις οποίες το ποσοστό του βρίσκεται πάνω από το όριο του 3%. Μάλιστα, το 2007 επιβεβαίωσε τα εκλογικά κάστρα του, τα οποία είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται από το 2004 (κεντρική Μακεδονία, μεγάλες εκλογικές περιφέρειες), καταδεικνύοντας ότι στην περίπτωση του *δεν έχουμε να κάνουμε με ένα ‘κόμμα-πομφόλυγα’* [flash party], όπως συχνά συμβαίνει με κόμματα των άκρων που λειτουργούν ως πρόσκαιροι συλλέκτες διαμαρτυρίας. Αν, δηλαδή, το χαρακτηριστικό γνώρισμα στα ‘κόμματα-πομφόλυγες’ είναι ότι μετά από μια εντυπωσιακή εκλογική εμφάνιση γνωρίζουν γρήγορα την εκλογική πτώση και περιπίπτουν στην πολιτική αφάνεια (π.χ., το Schill-Partei στη Γερμανία), ο ΛΑ.Ο.Σ. παρουσιάζει μια αργή άνοδο των εκλογικών δυνάμεών του, χωρίς τα μέχρι τώρα δεδομένα –το ότι δηλαδή πρόκειται για ένα νέο και μικρό κόμμα– να προδιαγράφουν μια ανάλογη ανοδική πορεία για το μέλλον.⁵

Παρατηρώντας την εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού στις 56 εκλογικές περιφέρειες της χώρας, διαπιστώνει κανείς ότι η *καταγραφόμενη ανοδική πορεία του συγκριτικά με τις εκλογικές δυνάμεις του το 2004 δεν διαθέτει σε όλες τις περιπτώσεις την ίδια δυναμική*. Αλλού η εκλογική άνοδος του είναι για τα δεδομένα του κόμματος σημαντική και ο ΛΑ.Ο.Σ. (σχεδόν) (υπερ-) διαπλάσιάζει τα ποσοστά του (Αρκαδία, Αργολίδα, Δράμα, Καστοριά, Φωκίδα, Φθιώτιδα κ.λπ.) και αλλού η άνοδος είναι περιορισμένη (Πέλλα,

Κορινθία, Ρέθυμνο, Λασιθί κ.λπ.). Μάλιστα, αν μελετηθεί κανείς αναλυτικότερα, σε επίπεδο δήμων, την εξέλιξη της εκλογικής του δύναμης, αντιλαμβάνεται ότι το μέγεθος της εκλογικής ανόδου του βρίσκεται σε συνάρτηση με την εξέλιξη της δύναμης των δύο μεγάλων κομμάτων. Στις περιοχές που η Νέα Δημοκρατία, ο βασικός τροφοδότης ψήφων του ΛΑ.Ο.Σ., έχει απώλειες δυνάμεων και το ΠΑ.ΣΟ.Κ. δεν καρπώνεται τις απώλειες αυτές, ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός αυξάνει σημαντικά τα ποσοστά του. Αντιθέτως (Πίνακας 3), έχει μικρότερη άνοδο, στασιμότητα ή και ελαφρά πτώση των δυνάμεών του ακόμη και στο εσωτερικό των εκλογικών κάστρων του (Ημαθία, Πέλλα), όταν η συρρίκνωση των εκλογικών ποσοστών της Νέας Δημοκρατίας συνοδεύεται από αύξηση ή συγκράτηση των ποσοστών του ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Πίνακας 3
Εξέλιξη της εκλογικής δύναμης των κομμάτων σε Πέλλα και Ημαθία
(αποτελέσματα σε %)

	Ν.Δ.		ΠΑ.ΣΟ.Κ.		ΛΑ.Ο.Σ.	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Δήμοι Πέλλας	49,9	47,3	40,1	39,4	3,4	4,3
Αριδαίας	52,8	49,0	39,8	39,8	2,1	2,8
Μενηίδος	43,9	42,4	45,4	44,9	3,6	3,4
Κρύας Βρύσης	62,0	60,6	29,9	30,0	3,9	3,9
Δήμοι Ημαθίας	46,5	42,8	40,3	39,0	3,6	4,6
Μακεδονικού	43,0	40,0	45,9	45,2	2,3	2,5
Ειρηνούπολης	50,9	47,9	41,3	42,3	3,4	4,1
Απ. Παύλου	48,4	44,5	41,0	41,0	4,0	4,4

Πηγή: <http://national07.ekloges.dolnet.gr>

Οι παραπάνω παρατηρήσεις δεν είναι μόνον διαπιστωτικού περιεχομένου· μάς βοηθούν να κατανοήσουμε τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ψήφου στο κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη. Αν ο ΛΑ.Ο.Σ. κερδίζει ψήφους όταν χάνει ψήφους η Νέα Δημοκρατία και, συγχρόνως, όταν δεν κερδίζει επιπλέον ψήφους ή, έστω, δεν συγκρατεί τις δυνάμεις του το ΠΑ.ΣΟ.Κ., αυτό σημαίνει ότι η εκλογική επιλογή του δεν είναι (μόνο) μια υπόθεση των συντηρητικότερων και δεξιότερων ψηφοφόρων της Νέας Δημοκρατίας αλλά μια υπόθεση μιας κατηγορίας ψηφοφόρων της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Στα παρακάτω υποστηρίζουμε ότι η ψήφος στο ΛΑ.Ο.Σ. είναι προπάντων μια επιλογή από διαμαρτυρία και υπ' αυτήν την έννοια μια επιλογή στην οποία, με δεδομένο το αποτέλεσμα για το κυβερνών κόμμα (απώλεια 3,5 ποσοσטיών μονάδων) και για το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης (απώλεια 2,5 ποσοσטיών μονάδων), θα μπορούσαν να

έχουν προβεί δυσареστημένοι ψηφοφόροι και από τη Νέα Δημοκρατία και από το ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Ψήφος διαμαρτυρίας

Λαμβάνοντας υπόψη την ευρωπαϊκή εμπειρία όσον αφορά το φαινόμενο της άκρας Δεξιάς υποστηρίξαμε ότι, περισσότερο από μια ψήφο κοινωνικοοικονομικής αδυναμίας στην περίπτωση της εκλογικής επιλογής κομμάτων του ακραίου δεξιού κομματικού πόλου, έχουμε να κάνουμε με μια ψήφο πολιτικής και κομματικής διαμαρτυρίας. Το ότι ο ΛΑ.Ο.Σ. ψηφίζεται από λόγους διαμαρτυρίας δεν συνάγεται μόνον εμμέσως από τη διάταξη των εκλογικών δεδομένων σε επίπεδο επικράτειας (σημαντική αύξηση των ποσοστών του εκεί όπου χάνει η Νέα Δημοκρατία και δεν κερδίζει το ΠΑ.ΣΟ.Κ.) αλλά το ομολογούν ευθέως οι ίδιοι οι ψηφοφόροι: ως σημαντικότερο κίνητρο ψήφου για τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό επισημαίνεται η 'ψήφος από διαμαρτυρία' (18% το 2007, 9% το 2004), ενώ όσοι το ψήφισαν επειδή το θεωρούν 'το καλύτερο' ή το 'λιγότερο κακό' μεταξύ των υπολοίπων κομματικών επιλογών αποτελούν μόλις το 2% και το 4% των εκλογέν του 2007 αντιστοίχως (exit poll, Public Issue/VPRC, 2007).

Το γεγονός ότι ψηφίζοντας το ΛΑ.Ο.Σ. οι εκλογείς προβαίνουν σε μια εκλογική επιλογή από διαμαρτυρία δεν σημαίνει ότι τα κίνητρα της διαμαρτυρίας τους είναι ενιαία. Στην περίπτωση μιας ψήφου από διαμαρτυρία μπορεί να υποκρύπτονται αντικυβερνητικά, αντικομματικά ή αντιπολιτικά κίνητρα. Το 8% των ψηφοφόρων του ΛΑ.Ο.Σ. δηλώνει ως κίνητρο της εκλογικής επιλογής του 'να μην κυβερνήσει το κόμμα που δεν θέλουν', επιλογή που μπορεί να μεταφραστεί και ως μια ψήφος κατά της Νέας Δημοκρατίας που είναι το κόμμα που κυβερνά αλλά και ως ψήφος εναντίον του ΠΑ.ΣΟ.Κ. που διεκδίκησε την κυβέρνηση από τη Νέα Δημοκρατία (exit poll, Metron Analysis, 2007). Η ψήφος στο ΛΑ.Ο.Σ. που έχει ως υπόβαθρό της το προαναφερθέν αντικυβερνητικό και αντικομματικό κριτήριο επικρατεί έναντι άλλων κριτηρίων της ψήφου. Όπως συνάγεται από την ίδια πηγή δεδομένων, εκείνοι που ψήφισαν τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό με θετικό κίνητρο ('για να βγει το κόμμα που προτιμούν') αλλά και με προσωποκεντρικό κίνητρο ('για να βγει ο βουλευτής που προτιμούν') αποτελούν το 3% συν 3% των εκλογέν του, γεγονός που καταδεικνύει ότι δεν ήταν το κόμμα ούτε η ηγεσία του που κυρίως συνέτειναν στη συγκεκριμένη εκλογική επιλογή. Με άλλα λόγια, ο ΛΑ.Ο.Σ. δεν ψηφίστηκε γι' αυτό που είναι ως κόμμα και, επίσης, δεν ψηφίστηκε λόγω της ηγεσίας του, παρότι κάτι τέτοιο συχνά έχει συμβεί σε κόμματα του ακραίου δεξιού κομματικού πόλου –π.χ. μέχρι τον εκλογικό θρίαμβο του FPÖ το 1999, ως σημαντικότερο κριτήριο της ψήφου εμφανιζόταν η ψήφος λόγω του αρχηγού του Jörg Haider. Βέβαια, μια επιλογή των κομμάτων της άκρας Δεξιάς με προσωποκεντρικά κίνητρα δεν αποτελεί τον κανόνα –επί παραδείγματι, και στη Δανία το Λαϊκό Κόμμα δεν ψηφίζεται λόγω αρχηγού και η

επικεφαλής του Pia Kjaersgaard είναι μια μάλλον πολιτικώς άχρωμη προσωπικότητα, αν και τούτο δεν εμπόδισε διόλου την ανάδειξη του Dansk Folkpartiet σε ένα από τα εκλογικά σημαντικότερα και με τη μεγαλύτερη πολιτική επιρροή κόμματα της χώρας.⁶

Αν ένα κόμμα ψηφίζεται από διαμαρτυρία, αυτό σημαίνει ότι κυριαρχούν αντικυβερνητικά και αντικομματικά κριτήρια σε μια τέτοια επιλογή, όπως δείξαμε προηγουμένως. Μπορεί, όμως, αντιπολιτικά κριτήρια να είναι επίσης παρόντα στην επιλογή υπέρ ενός κόμματος του ακραίου δεξιού πόλου. Στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ., αυτό σχεδόν διπλασιάζει το ποσοστό του μεταξύ των ψηφοφόρων που, όπως δείξαμε, αρνούνται την αυτοτοποθέτησή τους στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς (7% το 2007, 5% το 2004) (exit poll, Public Issue/VPRC, 2007/2004). Αν παρατηρήσει κανείς την κομματική κατανομή αυτού του μεριδίου στις εκλογές του 2007, Νέα Δημοκρατία, ΠΑ.Σ.Ο.Κ., Κ.Κ.Ε. και ΣΥ.ΡΙ.ΖΑ διαθέτουν 43%, 31%, 6% και 5% αντιστοίχως μεταξύ των εκλογέων χωρίς ιδεολογικο-πολιτική τοποθέτηση. Ψηφιζόμενος από το 7% αυτών των εκλογέων, ο ΛΑ.Ο.Σ. διεκδικεί ψηφοφόρους που είναι διεκδικούμενοι από όλα τα υπόλοιπα κόμματα· ψηφιζόμενος από μερίδα εκλογέων με δεξιά ιδεολογικο-πολιτική τοποθέτηση, διεκδικεί ψηφοφόρους που ανήκουν προνομιακά στη Νέα Δημοκρατία –μεταξύ των κατά δήλωσή τους δεξιών ψηφοφόρων η Νέα Δημοκρατία ψηφίζεται από το 91% και ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός από το 5%, ένα ποσοστό που επίσης υπερβαίνει το μέσο εκλογικό ποσοστό του στην επικράτεια (ό.π.).

Να διευκρινίσουμε, πάντως, στο σημείο αυτό ότι μια αντιπολιτική ψήφος είναι μια ψήφος διαμαρτυρίας όχι, όμως, μια 'απολιτική ψήφος'. Από το γεγονός ότι ο ΛΑ.Ο.Σ. ψηφίζεται από αριθμητικά σημαντικό κομμάτι εκλογέων οι οποίοι αρνούνται την αυτοτοποθέτησή τους στην κλίμακα Αριστεράς-Δεξιάς, δεν συνάγεται ότι το κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη γίνεται αποδέκτης μιας απολιτικής ψήφου. Πίσω από την άρνηση αυτοτοποθέτησης στην κλίμακα Αριστεράς-Δεξιάς και την (ειλικρινή ή προσχηματική) απόρριψη των ισχυόντων ιδεολογικο-πολιτικών σχημάτων ενδέχεται να υποκρύπτεται μια αντικομματική τοποθέτηση: καθώς είναι τα κόμματα που ταυτίζονται με συγκεκριμένες ιδεολογικο-πολιτικές θέσεις, άρνηση αυτοτοποθέτησης των εκλογέων στις θέσεις αυτές μπορεί να προκύψει λόγω απόρριψης εκ μέρους τους των κομμάτων που έχουν αποευθυγραμμιστεί από τις παραδοσιακές ιδεολογικο-πολιτικές θέσεις τους (π.χ. ο ΛΑ.Ο.Σ. έχει υπερασπιστεί την παραδοσιακή νεοδημοκρατική ιδεολογία της λαϊκής Δεξιάς και έχει εναντιωθεί στην εγκατάλειψή της από τη Νέα Δημοκρατία).

Το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ των ψηφοφόρων του ΛΑ.Ο.Σ.

Αν το βασικότερο κίνητρο της ψήφου στον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό είναι η πολιτική διαμαρτυρία, ποιο είναι το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ των

εκλογέν του; Λαμβάνοντας υπόψη τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων του το 2004 και το 2007, διαπιστώνουμε ότι η ψήφος στο ΛΑ.Ο.Σ. ανταποκρίνεται σε σημαντικό βαθμό στα χαρακτηριστικά που διακρίνουν την ψήφο στα κόμματα της άκρας Δεξιάς σε χώρες της Ε.Ε. Το κόμμα ψηφίζεται κυρίως από άνδρες ψηφοφόρους, νέους σε ηλικία (το καλύτερο ποσοστό του σημειώνεται στους ψηφοφόρους 25-34 ετών) και κατοίκους των μεγάλων πόλεων (έχει τα υψηλότερα ποσοστά του στις εκλογικές περιφέρειες Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης). Διαφορετικά, ωστόσο, από ό,τι παρατηρείται στο εκλογικό σώμα της άκρας Δεξιάς στην Ευρώπη, ο ΛΑ.Ο.Σ. ψηφίζεται περισσότερο από εκείνους που διαθέτουν μεσαίο και ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης (5% και 4% αντιστοίχως το 2007) παρά από εκείνους με βασική εκπαίδευση (1% το 2007). Τέλος, παρά το ότι παρουσιάζεται ως ένα κόμμα-προστάτης της ορθόδοξης θρησκευτικής πίστης και εκκλησίας, ο ΛΑ.Ο.Σ., όπως και τα συγγενή κόμματα σε χώρες της Ευρώπης, δεν ψηφίζεται σε υψηλά ποσοστά από τους θρησκευόμενους και εκκλησιαζόμενους εκλογείς – με το 2,2% που συγκέντρωσε το 2004, είχε ψηφιστεί σε ποσοστό 2% από τους τακτικά εκκλησιαζόμενους και κατά 3% από τους μη-εκκλησιαζόμενους (exit poll, VPRC, 2004).

Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός, εκτός του ότι ψηφίζεται από τα στρώματα που διαθέτουν ένα μεσαίο (5%) ή ανώτερο (4%) επίπεδο εκπαίδευσης, δεν φαίνεται εν γένει να αποτελεί μια εκλογική επιλογή των απόκληρων. Εξετάζοντας την ψήφο στο ΛΑ.Ο.Σ. βάσει του είδους της απασχόλησης των εκλογέν του, επαγγελματιοβιοτέχνες, αυτοαπασχολούμενοι και μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα συνθέτουν το βασικό επαγγελματικό προφίλ του. Αντιθέτως, αγρότες, νοικοκυρές και συνταξιούχοι, δηλαδή ομάδες ψηφοφόρων που έχουν παραδοσιακούς δεσμούς με τη Νέα Δημοκρατία, υποαντιπροσωπεύονται μεταξύ των εκλογέν του ΛΑ.Ο.Σ. Μέτριο εκλογικό σκορ καταγράφει, επίσης, το κόμμα σε ομάδες ψηφοφόρων στις οποίες το ΠΑ.ΣΟ.Κ. διατηρεί προνομιακές προσβάσεις (μισθωτοί δημοσίου τομέα, φοιτητές). Παρά τα κομματικά εμπόδια που συναντά ο ΛΑ.Ο.Σ. στην εκλογική εξέλιξη του – η ύπαρξη ψηφοφόρων με παραδοσιακές κομματικές ταυτίσεις είναι το βασικότερο από αυτά τα εμπόδια – η διείσδυσή του σε ομάδες ψηφοφόρων λαμβάνει χώρα αμφίπλευρα: ψηφίζεται από εργαζόμενους και ανέργους σχεδόν κατά τα ίδια εκλογικά ποσοστά και ψηφίζεται επίσης σχεδόν εξίσου από τους προσφέροντες εξαρτημένη εργασία και από τους εργασιακά ανεξάρτητους. Πάντως, η ψήφος στον ΛΑ.Ο.Σ. δείχνει να επηρεάζεται από τον βαθμό εργασιακής ασφάλειας και από τη διαπραγματευτική ικανότητα των ψηφοφόρων: όσο μεγαλύτερο το αίσθημα της ασφάλειας στους εκλογείς τόσο χαμηλότερο εμφανίζεται το ποσοστό του και όσο περισσότερο βελτιώνεται η οικονομική και σταθεροποιείται η επαγγελματική θέση τους τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό που συγκεντρώνει ο ΛΑ.Ο.Σ. στους εκλογείς αυτούς (exit poll, VPRC, 2004).

Αντί επιλόγου: Ψήφος διαμαρτυρίας και όχι πολιτική ψήφος –ευτυχώς...

Σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες κόμματα της άκρας Δεξιάς διαθέτουν εκλογική σημαντικότητα και πολιτική επιρροή, η ιδεολογικο-πολιτική αντιφατικότητα και η κοινωνική πολυσυλλεκτικότητα αποτελούν κυρίαρχα γνωρίσματα τους. Η ιδεολογικο-πολιτική αντιφατικότητα στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ., περισσότερο από ένα εγγενές πολιτικό γνώρισμα αυτού του χώρου, συνιστά ένα γκροτέσκο πολιτικό τέχνασμα: να 'στρογγυλοποιούν' τον λόγο τους και να εκφράζουν με 'άλλα λόγια αυτά τα οποία εμφορούν την ψυχή' τους, ώστε 'να ρίχνουν γέφυρες για να περάσει ο δυσारेστημένος ψηφοφόρος' στο ΛΑ.Ο.Σ., συμβουλευει ο Γ. Καρατζαφέρης τα στελέχη του αφής στιγμής η είσοδος του κόμματος στη βουλή άρχισε να φαντάζει ως ρεαλιστικός στόχος (αναφέρεται από τον *Ιό, Ελευθεροτυπία*, 09.09.2007, http://www.iospress.gr/extra/laos_2007.htm). Είναι τόσο άτεχνο το εγχείρημα της 'στρογγυλοποίησης' των θέσεων και του λόγου στον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό, ώστε το αποτέλεσμα του μεταφράζεται ως πολιτικός καιροσκοπισμός και όχι ως ιδεολογικο-πολιτική αμφισημία. Η τελευταία είναι απαραίτητη σε κάθε κόμμα που επιδιώκει να λειτουργήσει ως συλλέκτης της πολιτικο-κομματικής διαμαρτυρίας (Γεωργιάδου 2004α). Παρότι η ψήφος στο ΛΑ.Ο.Σ. είναι μια ψήφος διαμαρτυρίας, το κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη δεν είναι εύκολο να αποκτήσει μια τέτοια φυσιογνωμία: για τους δυσारेστημένους από το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ο ΣΥ.ΡΙ.ΖΑ. και το Κ.Κ.Ε. προσφέρουν ικανοποιητικές διεξόδους, ενώ για τη Νέα Δημοκρατία και για όσο διάστημα αυτή θα βρίσκεται στην εξουσία το ΠΑ.ΣΟ.Κ. αποτελεί τον κυρίως συλλέκτη των δυσारेστημένων ψηφοφόρων της.

Όντως, οι καιροί πλέον είναι δύσκολοι για ακροδεξιούς που δεν δεσμεύονται σε πολιτικές θέσεις. Τα κόμματα της άκρας Δεξιάς σε χώρες της Ευρώπης, που κατέκτησαν μια θέση εκλογικώς σημαντική στο κομματικό σύστημα, δεσμεύτηκαν σε συγκεκριμένες θέσεις και ψηφίζονται από τους εκλογείς εξαιτίας κυρίως της δέσμευσής τους αυτής. Κινητοποίησαν μεν το δυναμικό της πολιτικο-κομματικής διαμαρτυρίας, αλλά μια τέτοια κινητοποίηση έλαβε χώρα επί τη βάσει συγκεκριμένων θέσεων: κατά της υψηλής φορολογίας και του παρεμβατικού κράτους τη δεκαετία του 1970, όταν σημειώθηκε η πρώτη κορύφωση της εκλογικής δύναμης κομμάτων του ακροδεξιού πόλου σε σκανδιναβικές χώρες και κατά της μετανάστευσης από τη δεκαετία του 1990, όταν παρατηρήθηκε ενίσχυση των εκλογικών δυνάμεων κομμάτων της άκρας Δεξιάς στην κεντρική Ευρώπη όπου, σε ορισμένες περιπτώσεις, οδήγησε στη συμμετοχή τους στο σύστημα της διακυβέρνησης. Για την ελληνική περίπτωση, η έλευση μιας τέτοιας στιγμής, όπου δηλαδή ο ΛΑ.Ο.Σ. θα ψηφιζόταν για τις πολιτικές θέσεις του, φαίνεται να απέχει –ευτυχώς– πολύ!

Σημειώσεις

1. Πρόκειται για δηλώσεις του αρχηγού του ΛΑ.Ο.Σ. επ' αφορμή των δημοτικών/νομαρχιακών εκλογών του 2002, στην εφημερίδα *Τύπος της Κυριακής*, 20.10.2002. Οι σχετικές δηλώσεις, όπως και η απάντηση του Μ. Βορίδη φιλοξενούνται στις *Ελληνικές Γραμμές*, ηλεκτρονική εφημερίδα του Ελληνικού Μετώπου, <http://www.e-grammes.gr/2002/10/akrodexia2.htm>.

2. Αναλύουμε διεξοδικότερα τα παραπάνω στο υπό έκδοση βιβλίο μας *Η Άκρα Δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης. Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*.

3. Η Διακήρυξη αρχών και θέσεων, που φέρει τον τίτλο "Ο ΛΑ.Ο.Σ. για το ΛΑΟ" (sic), εμπεριέχεται στην έκδοση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού, *Για να ανήκει η Ελλάδα στους Έλληνες. Με τους Έλληνες για την Ελλάδα*, Αθήνα 2002, σελ. 15-32.

4. Για τα ιδεολογικο-πολιτικά γνωρίσματα των κομμάτων της άκρας Δεξιάς στη Ευρώπη, βλ. Παπαδόπουλος (2004: 1-37).

5. Για το Schill-Partei, το οποίο εμφανίστηκε στις τοπικές εκλογές του 2001 στο Αμβούργο συγκεντρώνοντας το εντυπωσιακό 19,4% των ψήφων, για να περιπέσει σε λιγότερο από τρία χρόνια στην εκλογική αφάνεια, βλ. Γεωργιάδου (2004: 176-80.)

6. Για τις περιπτώσεις των κομμάτων της άκρας Δεξιάς στην Αυστρία και τη Δανία και τα κίνητρα της ψήφου στο FPÖ και το Dansk Folkeparti, βλ. Γεωργιάδου (2008)· επίσης Hainsworth (2004).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Γεωργιάδου, Β. (2004). 'Η εκλογική κοινωνιολογία της ακροδεξιάς ψήφου', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 12.
- Γεωργιάδου, Β. (2004α). 'Το Πολιτικό Κράμα της Ακροδεξιάς', πρόλογος στο Hainsworth, P., επιμ., *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα*, μτφρ. Θ. Αθανασίου, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Γεωργιάδου, Β. (2008). *Η Άκρα Δεξιά και οι Συνέπειες της Συναίνεσης. Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*. (υπό έκδοση).
- Hainsworth, P., επιμ., (2004). *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα*, μτφρ. Θ. Αθανασίου, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Milza, P. (2004). *Οι Μελανοχίτωνες της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*, μτφρ. Γ. Καυκιάς, Αθήνα: Scripta.
- Mudde, C. (1996). 'The Paradox of Anti-Party Party: Insights from the extreme right', *Party Politics*, 2.
- Παπαδόπουλος, Γ. (2004). 'Ο συντηρητικός εθνολαϊκισμός στη Δυτική Ευρώπη. Ένα αντιφατικό φαινόμενο', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 12.
- Taggart, P. (2000). *Populism*, Buckingham-Philadelphia: Open University Press.